

О. В. Лисенко

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
відділ історії України XIX — початку XX ст.,
Інститут історії України НАН України
(м. Київ, Україна), institute@history.org.ua

КУЛЬТУРНА СПІВПРАЦЯ МІЖ КИЇВСЬКОЮ ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ ТА ЧЕРНІГІВСЬКИМ СЕЛЯНСТВОМ НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті розкрито особливості співпраці київської інтелігенції з чернігівським селянством, пов'язані як зі специфікою становища української інтелігенції в російському суспільстві, так із чинним законодавством Російської імперії, котре суттєво ускладнювало її діяльність на благо свого народу. Показано, що при бажанні українська інтелігенція мала змогу обходити урядові заборони і, попри всі складності, вести серед селянства культурно-освітню та економічну діяльність, спрямовану на підвищення його національної самосвідомості. Водночас у випадку, коли українська інтелігенція проявляла байдужість до реальних культурно-освітніх та економічних потреб селянства, а починала займатися відвертим політиканством, то вона з власної вини втрачала навіть ті можливості, котрі надавало їй тодішнє чинне законодавство Російської імперії. У статті на основі новітніх науково-історичних видань розкрито маловідомі факти співпраці київської інтелігенції з чернігівським селянством на початку минулого століття, наводяться яскраві персонажі тієї доби.

Ключові слова: інтелігенція, селянство, російська адміністрація, національно-культурна та економічна діяльність.

O. V. Lysenko

Candidate of Historical Sciences (Ph.D. in History),
Senior Research Fellow, Department of the History of Ukraine XIX –
early XX century, Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine), institute@history.org.ua

CULTURAL COOPERATION BETWEEN INTELLIGENTSIA OF THE KYIV AND PEASANTS OF THE CHERNIHIV PROVINCE IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY

Abstract

The article shows particularities of cooperation of the Kyiv intelligentsia with Chernihiv peasants, notably the specificities of formation of the Ukrainian intelligentsia in the Russian society and particularities of the Russian Empire legislation

that complicated much its activities for the benefit of people. The scientific work shows that the Ukrainian intelligentsia could evade, when needed, governmental restrictions and, despite all difficulties, carry on cultural, educational and economic activities among the peasants aimed at improving its national identity. At the same time, when being indifferent to the real cultural, educational and economic needs of peasants and going into an overt politicking, the Ukrainian intelligentsia, through its own fault, lost even those poor possibilities given by the Russian Empire legislation of that time. Basing on the latest scientific and historic publications the article reveals little-known facts of cooperation of the Kyiv intelligentsia with Chernihiv peasants at the beginning of the last century and shows bright characters of that time.

Keywords: *intelligentsia, peasants, Russian administration, national, cultural and economic activities.*

Культурна співпраця між українською міською інтелігенцією та селянством набула особливої актуальності на початку ХХ ст. У цей період для збереження української нації потрібно було, щоб українська інтелігенція перестала бути складовою частиною російського суспільства і перетворилася на складову частину суспільства українського. Зробити це було надзвичайно важко через повну матеріальну залежність української інтелігенції від російської влади. Остання могла навіть не застосовувати такий чинник, як поліцейський терор, адже достатньо було просто пригрозити тому чи іншому українському інтелігенту, що його з родиною залишать без засобів до існування і в нього відразу пропадали всі національні почуття. Тому українська інтелігенція в цей час була аж занадто обережною, іноді просто боязкою. Цей прикрий факт надзвичайно шкодив їй у справі налагодження взаєморозуміння з селянськими масами.

Відповідно до тодішнього російського законодавства інтелігенція не мала права провадити культурно-освітню діяльність за межами своєї губернії. Але на практиці все залежало від того, яку позицію займала влада на місцях. Так, у Київській губернії самодержавство з якоюсь маніакальною послідовністю подавляла будь-які спроби інтелігенції поширити свою культурну діяльність на сільську місцевість, не дивлячись на те, що вона запобігала погромницьким настроям серед селянства. Адміністрація не дозволила відкрити бібліотеки-читальні “Просвіти” в селах Дирдін Хутір, Тихий хутір та Криве, хоч усі формальні умови для їх відкриття київськими просвітянами були виконані. Також вона не дозволила відкрити філію київської “Просвіти” в селі Колодистому Звенигородського повіту, хоч самі селяни склали статут і послали його на затвердження. Приводом для відмови послужило те, що справник дав “неблагоприємний відгук” про політичну благонадійність одного із селян — фундатора філії “Просвіти”¹.

¹ По Україні // Рада. — 1907. — № 140 (21 черв.).

Висока національна самосвідомість колодищан пояснювалась тим, що ще в 1902 р. за активною допомогою В. Доманицького тут було засновано перше на Київщині ощадно-позичкове товариство. Не дивлячись на те, що за перший рік свого існування товариство мало всього 37 членів, роздало позичок на 415 руб. та мало чистого прибутку лише 2 руб., воно міцно увійшло в життя Колодистого. Річ у тім, що, на відміну від великих іноземних підприємств, чистий прибуток не був самоціллю для українських селянських товариств. Головним їх завданням було створення заможного, технічно-оснащеного та національно свідомого господаря. Навіть у перші роки свого існування товариство у селі Колодистому знаходило свіжу копійку для того, щоб влаштувати якесь культурне свято, наприклад, ялинку для селянських дітей. У 1905 р. кількість членів товариства зростає до 145, було видано позичок на 6400 руб., отримано прибутку — 310 руб.² У цьому ж році товариство разом із місцевою товариською крамницею побудувало власне кооперативне приміщення, котре обійшлося в 2531 руб. В. Доманицький сам склав план і розрахунок для цієї будови, сам вишукував матеріал та доглядав за роботою. В результаті всіх цих зусиль у Колодистому постав гарний двоповерховий будинок зі сценою для вистав, залом для читань та з помешканням для кооператорів. У жовтні 1905 р. В. Доманицький переніс діяльність зі своєї тісної хатини в нове помешкання “Народного дому”. Кожного вечора тут збиралося 300–400 осіб для того, щоб обміркувати бурхливі події у країні. На цих імпровізованих зібраннях читалися статті з “Киевских откликов”, “Сына отечества”, українських “Хлібороба” та “Громадської думки”. Тут часто влаштовувались лекції, вистави, інші культурні заходи³. Але у січні 1906 р. В. Доманицький змушений був тікати з Колодистого. Поліція, не маючи доказів антидержавної діяльності В. Доманицького, вдалася до відвертих фальсифікацій. Використовуючи те, що він для надання медичної допомоги селянам створив у себе в хаті аптечку, жандарми внесли її в протокол обшуку як “взрывчатые вещества”⁴.

Отже, на Київщині російська влада не дозволяла місцевій інтелігенції провадити культурно-освітню діяльність навіть в межах власної губернії, хоча законом це не заборонялось. Водночас у сусідній Чернігівщині місцеві можновладці не бачили нічого поганого в тому, щоб інтелігенція шляхом просвітницької й економічної діяльності утримувала українських селян від погромів та інших протиправних дій.

Здавалося, що цією ситуацією зможе сповна скористатися місцева українська інтелігенція, згуртована у чернігівській “Просвіті”, заснованій у

² Хрич К. В Колодистому позичково-ощадному товаристві // Рада. — 1912. — № 196 (28 серп.).

³ Там само.

⁴ Єфремов С. Доманицький на селі // Рада. — 1912. — № 196 (28 серп.).

травні 1906 р. Це товариство на початку своєї діяльності нараховувало понад 200 осіб, у тому числі до нього входили відомий український письменник і громадський діяч М. Коцюбинський (голова “Просвіти”), а також визначний працівник на українській національній ниві І. Шраг. У помешканні товариства два–три рази на тиждень відбувалися літературно-музичні вечори, на яких завжди було багато людей. Крім музичних і хорових номерів, на вечорах “Просвіти” читалися реферати на українські теми⁵. Чернігівській “Просвіті” вдалося відкрити дві філії — в Козельці та Ніжині, хоча в цілому в губернії український рух не зміг набрати сили. Так, у Глухові не знайшлося людей “зі становищем”, які, згідно з вимогами адміністрації мали підписати статут філії і бажали б заснувати в себе українське культурно-просвітне товариство. У той же час серед молоді було наявне сильне тяжіння до українського національного руху, але вона юридично була неспроможна заснувати філію⁶.

Не дивлячись на те, що українська молодь тягнулася до національної культурної й освітньої діяльності, чернігівські інтелігенти повністю занедбали останню, а натомість почали займатися політиканством, накликаючи тим самим репресії з боку самодержавства. А вони не забарилися. Так у 1908 р. одночасно були проведені обшуки у двох членів товариства. Якщо у відомого українського поета М. Вороного нічого забороненого поліція не знайшла, і він не зазнав арешту, то у просвітянина Гладкого було знайдено кілька десятків нелегальних брошур, а самого його заарештовано. Отже, можемо говорити, що на відміну від Київщини, де самодержавна влада, аби перешкодити співпраці української інтелігенції з селянством, вдавалася до прямих фальсифікацій, на Чернігівщині місцева адміністрація діяла чітко в межах тодішнього законодавства, переслідуючи лише тих людей, котрі справді вели заборонену діяльність. Разом з тим нелегальна революційна діяльність окремих представників української інтелігенції кидала тінь на всю культурно-освітню роботу чернігівської “Просвіти”. Погіршення ставлення чернігівської влади до українських інтелігентів призвели до того, що самодержавство не дало змоги І. Шрагові прочитати у “Просвіті” курс лекцій з історії України, які він підготував у тюрмі, де відбував покарання за підписання Виборзької відозви партії кадетів проти розпуску I-ї Державної думи⁷. Обґрунтовуючи свої дії, в донесенні Чернігівського губернського жандармського управління від 22 серпня 1908 р. зокрема, зазначалося, що члени місцевої “Просвіти” під виглядом читань рефератів та публічних лекцій організовували нелегальні гуртки й вели усну пропаганду проти

⁵ По Україні.

⁶ Там само.

⁷ З життя “Просвіт” // Рада. — 1908. — № 198 (29 серп.).

уряду, а також роздавали легальну й нелегальну літературу⁸. На жаль, доводиться визнати, що це також не було такою ж безсовісною фальсифікацією та провокацією, як у випадку з В. Доманицьким. Отже, знехтувавши реальними інтересами чернігівських селян, передусім молоді, чернігівська інтелігенція зайнялася політиканством, чим накликала на український рух репресії з боку самодержавної влади. Ще в травні 1908 р. була закрита філія чернігівської “Просвіти” в Козельці⁹, а на початку 1910 р. ліквідована й Ніжинська філія¹⁰. Сама чернігівська “Просвіта” в цей час ледве животіла. Хоча у зазначений період товариство формально нараховувало 434 члени, членських внесків воно отримало на суму лише в 73 руб. і як наслідок цього, не мало ніякої змоги провадити свою національно-культурну та просвітню діяльність¹¹. Отже, чернігівські інтелігенти не використали свій шанс поширити культурно-освітню діяльність на сільську місцевість і залучити на свій бік десятки тисяч українських селян. Натомість з вини деяких революційно налаштованих своїх членів, чернігівська “Просвіта” потрапила під репресії з боку місцевої російської влади. В результаті цього більшість її членів фактично самоусунулися від усякої національної діяльності. В наступному 1911 р. чернігівська “Просвіта” припинила своє існування.

Подібні випадки, коли окремі члени українських “Просвіт” своєю антидержавною діяльністю ставили під удар усе товариство, траплялися і в інших містах, в тому числі й Києві, але там місцевим інтелігентам вдалося проявити гнучкість у своїх стосунках з російською владою й уникнути серйозних втрат. 18 серпня 1906 р. відбувся розгром поліцією української газети “Громадська думка”. У керівництві цього періодичного видання були ті ж самі люди, що і в керівництві київської “Просвіти”. Так, редактором її був Ф. Матушевський, заступником редактора С. Єфремов. Під час обшуку в редакції було знайдено багато нелегальної літератури українською мовою. Редакцію жандарми опечатали, а чотирьох її співробітників заарештували¹². Оскільки Ф. Матушевського не було на той час у Києві, то обшук було проведено також у секретаря редакції Кузнецова; у нього знайшли 6 пудів нелегальної літератури. Саму ж газету власті розпорядилися закрити¹³.

Як відповідь на ці дії властей, 25 серпня 1906 р. у Києві відбулася нарада видавничої комісії київської “Просвіти”, на якій було вирішено видати на-самперед дві брошури — одну з аграрного питання і другу про автономію.

⁸ История Украинской ССР: в 10 т. / гл. ред. Ю. Ю. Кондуфор. — Т. 5. — К.: Наук. думка, 1983. — С. 441.

⁹ З життя “Просвіт” // Рада. — 1908. — № 127.

¹⁰ Там само. — 1910. — № 47.

¹¹ Там само. — № 280.

¹² Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 295, оп. 1, спр. 139, арк. 115.

¹³ Судьбы украинской печати // Украинский вестник. — 1906. — № 13. — С. 923.

У першій брошурі мало порушуватися питання про землеволодіння в Україні від часів Хмельниччини і його сучасний стан та різні суспільно-політичні погляди щодо розв'язання цього питання. Інша брошура повинна була відповісти на питання, що таке автономія взагалі і чому вона потрібна Україні? Але зрештою українцям знову ж таки вдалося домовитися з російськими властями, які під час подій 1905–1907 рр. справедливо вбачали у “Просвіті” засіб до угамування революційних пристрастей¹⁴.

Замість газети “Громадська думка” імперська адміністрація дозволила українцям видавати газету “Рада”, натомість просвітяни відмовилися від радикальних дій у видавничій галузі й обмежилися виданням книжок на відверто мирну тематику, а якщо і піднімали аграрне питання чи питання про автономію, то на прикладах далеких країн. Тобто знову російська адміністрація показала себе відкритою для торгу та знаходження компромісів на ґрунті взаємних поступок, а українці починали набувати досвід більш-менш цивілізованих стосунків із владою.

Статут київської “Просвіти”, заснованої в пам'ять Т. Г. Шевченка, був затверджений 6 травня 1906 р. Перший підпис під цим статутом поставив Б. Грінченко, який на перших установчих зборах 25 травня був обраний її головою. Цей видатний український політичний і громадський діяч, мабуть, як ніхто інший розумів роль українських трудящих мас у справі національно-культурного відродження України.

Так, вітаючи збори товариства, Б. Грінченко зазначив: “Ми починаємо свою діяльність у той час, коли на арену історії виступають робочі маси як діяльні творці нового життя. Роль просвітніх інституцій, які допомагатимуть їм виробляти опертий на наукових фактах світогляд, мусить бути величезною”¹⁵.

Пізніше, в 1907 р., Б. Грінченко писав: “У нас справа «Просвіти» є разом і справою нашого національного відродження, хоч і яка б там забарна була ця робота, можемо сказати, що діло «Просвіти» ніколи не одурнює, і ті результати, які дає воно, є найтвердішими підвалинами національної самосвідомості”¹⁶.

До ради товариства увійшли С. Єфремов, М. Синицький, Ф. Матушевський, В. Цимбал, Мод. Левицький, В. Дурдуковський, В. Страшкевич, В. Королів, Ол. Волошинов, трохи пізніше до неї було дообрано Л. Яновську, А. Вязлова та С. Русову¹⁷. Секретарем київської “Просвіти” був Д. Дорошенко.

¹⁴ Хроника // Украинский вестник. — 1906. — № 14. — С. 988.

¹⁵ Передмова // Просвітянин. — 1918. — № 1. — С. 1–2.

¹⁶ Грінченко Б. Перед широким світом. — К., 1907. — С. 8–9.

¹⁷ Дорошенко Д. “Просвіти” на Великій Україні. — Б. м., Б. р. — С. 2.

Члени товариства поділялися на почесних, дійсних і членів-співробітників. Почесних членів вибирали загальні збори “Просвіти” із людей, які зробили значний внесок у справу культури й освіти на ниві літератури, науки чи громадської діяльності. Дійсними членами були ті, хто заплатив внесок — 3 руб. на рік. Ті дійсні члени, які зробили внесок не менш 100 руб. одноразово, ставали довічними членами. Членами-співробітниками були ті, хто допомагав товариству своєю працею, вони мали такі самі права, як і дійсні члени¹⁸.

Діяльність київської “Просвіти” не можна оцінити однозначно. Та частина роботи, яка не вимагала значних капіталовкладень, виконувалася успішно. Так, систематично й ґрунтовно розпочала свою роботу бібліотечна комісія київської “Просвіти”. Вона подбала насамперед про те, щоб скласти на кожний розділ популярної української літератури повні реєстри видань. Були складені реєстри з історії літератури, історії та соціології, політичної економії, права, медицини, природознавства, господарства та ін.¹⁹ Енергійно взялися просвітяни й за створення власної бібліотеки. До осені 1907 р. київська “Просвіта” мала вже придатну для користування бібліотеку з 5000 томів. Особливо тут треба відзначити щедрий дар українського письменника К. Паньківського — 1500 книжок, та самовіддану працю Б. Грінченка, який більше місяця працював щодня над бібліотекою, аж поки не поскладав книжки так як треба²⁰. Велику увагу київські просвітяни зосередили на проведенні лекцій, читань і музично-літературних вечорів у самому місті, передусім на робітничих околицях, для чого була складена програма систематичних доповідей, концертів і театральних вистав. Київська “Просвіта”, не маючи власного залу (у неї були лише помешкання для канцелярії та бібліотеки), змушена була працювати у приміщеннях інших товариств.

У будинку Товариства народних читань на Бульварно-Кудрявській вулиці просвітяни щомісяця влаштовували концерт, присвячений якомусь із українських письменників, зокрема — Б. Грінченку, Марку Вовчкові, І. Котляревському, Т. Шевченкові, І. Франкові та іншим. Спочатку читався реферат про письменника, потім відбувалося декламування його творів чи співи на слова його віршів. В артистичній частині таких вечорів брали участь переважно молоді сили з Музично-драматичної школи М. Лисенка. Іноді виступав і сам композитор, музично супроводжуючи виступи співаків та співачок. Під проводом артистки М. Старицької влаштовувались театральні вечори, на яких відбувалися театральні вистави на твори українських письменників, зокрема, “На новий шлях” Б. Грінченка. Всі вистави і концерти

¹⁸ Скасування товариства “Просвіта” у Києві // Рада. — 1910. — № 81.

¹⁹ Од бібліотечної комісії товариства “Просвіта”, заснованого у Києві в пам’ять Т. Г. Шевченка // Рада. — 1907. — № 53.

²⁰ Звідомлення товариства “Просвіта” у Києві за 1907 рік. — К., 1908. — С. 8.

“Просвіти” були поставлені на доброму професійному рівні й завжди мали великий успіх у публіки²¹.

Географічно Київщина межує з Чернігівщиною. Багато населених пунктів, котрі юридично належали до Чернігівської губернії розташовувалися значно ближче до Києва ніж до Чернігова. Крім того, Київ був значно більшим промисловим центром ніж Чернігів. Тому багато селян з Чернігівщини працювали на київських заводах і фабриках. Не маючи змоги поширювати свою діяльність у сільській місцевості, київські інтелігенти зосередилися на праці з селянами, котрі працювали на київських промислових підприємствах. Так, лише за перші три місяці 1910 р. шкільно-лекційна комісія товариства влаштувала 33 лекції, на кожній з яких у середньому було присутньо 114 осіб.

За кількістю лекцій і слухачів на них перше місце займала Деміївка (14 лекцій — 2196 слухачів), друге — Куренівка (10 лекцій — 818 слухачів), третє — Народний дім (9 лекцій — 700 слухачів). Дуже цікаві відомості дала анкета, яку зробила шкільно-лекційна комісія серед своїх слухачів. Як виявилось, серед них найбільше було людей віком від 20 до 30 років (48,8%), тоді як віком від 16 до 20 лише 37,7%. Щодо освіти, то 29,5% були з нижчою, 22,7% скінчили церковнопарафіяльні школи²². Слухачі висловили також свої побажання відносно тих тем, на які їм хотілося б послухати лекції. Найбільше людей бажало слухати лекції з української історії — 64%, з історії української літератури — 22%, про українську музику та мистецтво — 11%. Мова відповідей була здебільшого українською (75% відповідей), і трохи не половина їх написана фонетичним правописом²³. Серед слухачів найбільше було робітників та ремісників (52%), потім прикажчиків і конторників — 20%. Цікаво, що уперше на лекції було 45,5% опитуваних, а другими йшли ті, хто приходив на них вже в’яте²⁴.

Ці робітники селянського походження, котрі були слухачами лекцій київських просвітян, не поривали своїх зв’язків із селом. Навпаки, приїжджаючи на вихідні, чи зовсім повертаючись до сіл, вони також починали активно виступати за українську національну культуру й освіту, створюючи підґрунтя для поширення тут української національної ідеї. Враховуючи цей факт, а також те, що чернігівські інтелігенти повністю занедбали національно-культурну діяльність, київські інтелігенти вирішили неформально поширити просвітницьку роботу на Чернігівську губернію. Хоча подібне було заборонено законодавством Російської імперії, але фактично не існувало юридичних механізмів котрі могли б ефективно протистояти цьому

²¹ На загальних зборах “Просвіти” // Слово. — 1908. — № 23 (8 черв.).

²² Звідомлення товариства “Просвіта” у Києві за 1910 рік // Рада. — 1910. — № 132.

²³ Там само.

²⁴ Там само.

благородному прагненню київських інтелігентів. Адже кожен київський інтелігент міг приїздити до Чернігівщини як приватна особа і вести з ними приватні розмови, при умові, що в них не було ніякої крамоли. Крім того, київські інтелігенти могли продавати чи дарувати чернігівським селянам видані київською “Просвітою” книжки, як приватні підприємці або благодійники. Отже, в Російській імперії майже все залежало не від загальноімперських законів, а від особи губернатора. При бажанні він міг наказати поліції знайти “крамол” у звичайних ліках, видавши їх за вибухові матеріали, припинивши тим самим дозволена законом діяльність київської інтелігенції у межах власної губернії, а при бажанні міг закривати очі на те, що київські інтелігенти порушували закон і проводили культурну роботу за межами Київщини. Звичайно, чернігівський губернатор “не помічав” формально протизаконні дії київських інтелігентів лише допоки вони вели серед чернігівських селян сумирну, помірковану діяльність. При будь-якій антиурядовій агітації уся б діяльність київської інтелігенції в Чернігівщині була б одразу ж припиненою. Тому київські інтелігенти змушені були діяти надзвичайно обережно, і не лише в аспекті уникнення усіякої революційної риторики, але й у питанні про документування своєї діяльності. Бо якщо київський інтелігент приїздив до Чернігівщини як приватна особа, й у приватній же обстановці за чаркою горілки вчив селян передовим методам ведення сільського господарства чи заснуванню позичкових кас, то це було цілком законне заняття. Водночас, якщо б цю подію було задекларовано як лекційну діяльність, то це б уже був кримінальний, чи принаймні адміністративний злочин, бо вести подібну діяльність поза межами власної губернії суворо заборонялося тодішніми законами Російської імперії. В аспекті уникнення революційної агітації, у київських інтелігентів не було ніяких проблем, бо вони і не прагнули підбурювати селян проти влади, розуміючи, що це призведе до великого кровопролиття, в результаті якого до влади скоріше за все прийдуть ще більші негідники та українофоби, як це, на жаль, і відбулося у 1917 р.

Щодо заборони офіційно декларувати свою просвітницьку діяльність на Чернігівщині, то і тут особливих втрат для київських інтелігентів також не було, адже просвіта селян була справою виключно добровільною, ці люди довіряли один одному і не вимагали фінансового звіту за пожертвувані ними гроші. Натомість проблеми виникли у сучасних істориків. Адже офіційних документів про співпрацю київської інтелігенції та чернігівських селян просто не існувало. Тому на перший план у висвітленні цього питання виходять спогади учасників тих далеких подій та їхніх нащадків. Так, у 2010 р. вийшла книга “Матвій Полонський. Спогади священика”²⁵, видана спільними зусил-

²⁵ Полонський Матвій. Спогади священика / упоряд. Є. Марховська, О. Тарасенко. — К., 2010. — 360 с.

лями Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. У ній розповідається про культурну, освітню й економічну діяльність селян з чернігівського містечка Нова Басань, яка відбувалася під керівництвом місцевого священика Матвія Полонського. Тут селяни побудували свій Народний дім, школу, чайну, заснували позичкове та сільськогосподарське товариства, створили пожарну команду. В результаті цього стрімко зріс їхній життєвий рівень і вони не цікавилися усіякими революційними теоріями.

Географічно Нова Басань знаходилася всього за 90 кілометрів від Києва і селяни співпрацювали саме з київською інтелігенцією, котра активно допомагала їм в їхній культурній та економічній діяльності. Особливо тут потрібно виділити допомогу лаборанта Київського політехнікуму Полякова. Так, коли новобасанські селяни почали будувати власну водонапірну башту, то в них не вистачало грошей на 50-ти пудовий бак. Вірніше кошти були, але при умові, що з них будуть брати мінімальну ціну. В той же час підрядники почали заламувати ціну у двічі більшу і вимагали негайної оплати, не згоджуючись ні на яку розстрочку. Тому закінчення будівництва зривалося, а на носі була осінь з її дощовою погодою. Отже, будівництво потрібно було будь-що закінчувати в найкоротший термін, бо дощі знищили б недобудовану споруду, в яку було вже вкладено багато коштів. Це дуже нервувало отця Матвія, і тому під час зустрічі з Поляковим на чергових зборах Новобасанського сільськогосподарського товариства, він перебував у дуже подавленому стані. Це відразу помітив Поляков і після зборів, під час неформальної частини засідання, запропонував М. Полонському випити з ним горілки для підняття настрою. Отець Матвій відмовився, пояснивши, що через останні неприємності з будівництвом водонапірної башти він не може ані пити ані їсти. Тоді Поляков звернувся до всіх присутніх зі словами: “Слухайте, панове, обіцяю, що рівно через тиждень бак вагою 50 пудів буде в Бобровиці, ось моя рука. Завтра їду в Київ і зроблю всю справу, а з тією умовою, щоб коли бак буде в Бобровиці, щоб ти, Матвій, виконав будь-яке моє бажання”. М. Полонський згодився на цю пропозицію, знаючи, що нічого неможливого від нього не будуть вимагати.

Рівно через тиждень отець Матвій по телефону із Бобровиці отримав від Полякова повідомлення, що бак уже на місці, і потрібно везти його в Нову Басань. Коли М. Полонський прибув забирати бак, він дізнався про бажання Полякова, котре він мав виконати, а саме, залізти разом у цей бак, і так їхати до Нової Басані, випивши при цьому на двох два літри горілки. Отець Матвій змушений був виконати свою обіцянку, але що цікаво, він прибув у Нову Басань абсолютно тверезим, бо усвідомлював важливість того, що будівництво буде вчасно завершено²⁶.

²⁶ Там само. — С. 264–265.

Крім того, київські інтелігенти забезпечували новобасанських селян потрібною їм сільськогосподарською літературою та новомодними тоді кінофільмами, котрі з великим успіхом демонстрували у новопобудованому Народному домі²⁷. Як результат, новобасанці під час більшовицької навали майже одностайно підтримали українські визвольні змагання, на відміну від сусіднього села Піски, де, народ підтримав ленінських російських загарбників. Це саме про своє село писав найбільш відомий пісчанин П. Тичина у вірші “На майдані коло церкви революція іде”.

Отже, історія взаємостосунків між міською інтелігенцією та українським селянством, на прикладі тих же Нової Басані та Пісок, наочно показує, що селянам потрібні не революційні майдани з палкими промовами ні про що, а практична матеріальна й юридична допомога у вирішенні їхніх реальних життєвих потреб. Саме це робить із селян справжніх патріотів своєї країни. Коли ж інтелігенція займається лише псевдореволюційною демагогією, то це призводить до прямо протилежних наслідків, і селяни переходять на бік загарбників.

На жаль, сьогодні як і сто років назад існує ймовірність, що у випадку відкритої російської агресії частина населення знову може перейти на бік ворога, а враховуючи, що Чернігівщина є найкоротшою дорогою російських військ до Києва, це становить пряму загрозу існуванню України. Тому, для уникнення сумних подій початку минулого століття, владі, вже на високому державному рівні, потрібно докладати чималих зусиль для покращення матеріального і культурного рівня жителів прикордоння, як це робили сто років назад прогресивні київські інтелігенти.

REFERENCES

1. Doroshenko, D. (n.d.). *"Prosvity" na Velykij Ukraini*. [in Ukrainian].
2. Hrinchenko, B. (1907). *Pered shyrokym svitom*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Kondufor, Yu. Yu. (Ed.). (1983). *Istoriya Ukrainskoj SSSR* (Vol. 5). Kiev: Naukova dumka. [in Russian].
4. Markhovska, Ye., & Tarasenko, O. (Comps.). (2010). *Polons'kyj Matvij. Spohady sviaschenyka*. Kyiv. [in Ukrainian].

²⁷ Там само. — С. 244.